

NAUČNOM VEĆU MEDICINSKOG FAKULTETA
UNIVERZITETA U BEOGRDU

Na sednici Naučnog veća Medicinskog fakulteta u Beogradu, održanoj dana 26.11.2018. godine, broj 9700/01-MJ, imenovana je komisija za ocenu završene doktorske disertacije pod naslovom:

„Ispitivanje povezanosti zdravstvene pismenosti i kvaliteta života kod pacijenata sa srčanom insuficijencijom“

kandidata Marije Jovanić, zaposlene u Sektoru za kontrolu u Direkciji Republičkog fonda za zdravstveno osiguranje u Beogradu. Mentor je Prof. dr Aleksandra Jović Vraneš. Komentor je VN.Sar.dr Marija Zdravković

Komisija za ocenu završene doktorske disertacije imenovana je u sastavu:

1. Prof. dr Milena Šantrić Milićević, profesor Medicinskog fakulteta u Beogradu
2. Prof. dr Momčilo Babić, profesor Medicinskog fakulteta u Beogradu, u penziji
3. Doc. dr Snežana Ukropina, docent Medicinskog fakulteta u Novom Sadu

Na osnovu analize priložene doktorske disertacije, komisija za ocenu završene doktorske disertacije jednoglasno podnosi Naučnom veću Medicinskog fakulteta sledeći

IZVEŠTAJ

A) Prikaz sadržaja doktorke disertacije

Doktorska disertacija Marije Jovanić napisana je na ukupno 130 strana i podeljena je na sledeća poglavlja: uvod, ciljevi rada, materijal i metode, rezultati, diskusija, zaključci i literatura. U disertaciji se nalazi ukupno 18 tabela, dva grafikona i tri ilustracije. Doktorska disertacija sadrži sažetak na srpskom i engleskom jeziku, biografiju kandidata i podatke o komisiji.

U **uvodu** je prikazan značaj obrazovanja i pismenosti u savremenom društvu, kao i razvoj definicija zdravstvene pismenosti sa konceptom zdravstvene pismenosti. Takođe su prikazani uticaji niske zdravstvene pismenosti na ishode u vezi sa zdravljem, sa posebnim osvrtom na osobe sa hroničnim oboljima. Na adekvatan način je u potpunosti opisana uloga zdravstvene pismenosti kod prevencije srčane insuficijencije. Definisan je kvalitet života i njegov značaj

kod osoba sa hroničnim oboljenjima sa detaljnim osvrtom na dosadašnja saznanja vezana za kvalitet života kod osoba sa srčanom insuficijencijom.

Ciljevi rada su precizno definisani. Sastoje se od procene zdravstvene pismenosti i kvaliteta života kod osoba sa srčanom insuficijencijom. Takođe kao cilj rada utvrđeni su faktori koji su povezani sa zdravstvenom pismošću. Pored toga utvrđena je povezanost između zdravstvene pismenosti i različitih domena kvalitet života pacijenata sa srčanom insuficijencijom.

U poglavlju **materijal i metode** je navedeno da se radi o studiji preseka koja je sprovedena u Kliničko-bolničkom centru „Bežanijska kosa“. Detaljno su opisana četiri upitnika, koja su korišćena kao instrumenti istraživanja u ovom upitnika: Evropski upitnik za zdravstvenu pismenost (European Health Literacy Questionnaire, HLS-EU-Q47), Generički upitnik za merenje kvaliteta života (Short form 36 – item, SF 36), Specifični upitnik za merenje kvaliteta života sa srčanom insuficijencijom, Minesota upitnik živeti sa slabim srcem (Minnesota Living with Heart Failure, MLWHF), i dodatni upitnik o sociodemografskim karakteristikama ispitanika. Vrednosti testirane pouzdanosti mernih instrumenata sa Kronbahovim alfa koeficijentom (Cronbach alfa) pokazali su dobru internu konzistentnost. Od deskriptivnih statističkih metoda korišćeni su apsolutni i relativni brojevi, mere centralne tendencije, i mere varijabiliteta. Od analitičkih statističkih metoda korišćeni su χ^2 test, t-test, Mann-Whitney U test, analiza varijanse (ANOVA), i Linearna regresija. Sprovođenje ove studije, bilo je u skladu sa načelima Helsinške deklaracije, i odobrena je od strane Etičkog odbora Kliničko bolničkog centra „Bežanijska kosa“, broj 257/4, kao i Etičkog odbora Medicinskog fakulteta, Univerziteta u Beogradu, broj 29/III-6. Svi pacijenti su dali pisani pristanak pre uključanja u studiju.

U poglavlju **rezultati** detaljno su opisani i jasno predstavljeni svi dobijeni rezultati.

Diskusija je napisana jasno i pregledno, uz prikaz podataka drugih istraživanja sa uporednim pregledom dobijenih rezultata doktorske disertacije.

Zaključci sažeto prikazuju najvažnije nalaze koji su proistekli iz rezultata rada. Korišćena **literatura** sadrži spisak od 213 reference.

B) Kratak opis postignutih rezultata

Ispitivani ležeći pacijenti sa srčanom insuficijencijom dali su potpune odgovore na sva pitanja iz četiri upitnika. Kod više od polovine ispitanika (64%) pokazan je ograničen nivo zdravstvene pismenosti. Najveći broj ispitanika (70%) je imao ograničen nivo zdravstvene pismenosti u domenu prevencije bolesti. Pored toga, dostupnost informacija u prevenciji bolesti je domen gde su svi ispitanici pokazali najmanje veština zdravstvene pismenosti kroz date odgovore čija srednja vrednost je bila namanja i iznosila je 2,51 (SD=0,87) na skali od 1 do 4.

Nivo zdravstvene pismenosti se statistički značajno razlikuje u odnosu na stepen obrazovanja ($\chi^2=110,426$; $p<0,001$), kao i u odnosu na radni status ispitanika ($\chi^2=7,461$; $p=0,024$) i u odnosu na samoprocenjeno materijalno stanje ($\chi^2=17,389$; $p=0,002$). Razlike u nivoima zdravstvene pismenosti u odnosu na ocenu zdravlja u celini bile su visoko statistički značajno različite ($\chi^2=26,943$; $p=0,001$). Ukupni indeks telesne mase u odnosu na nivoe zdravstvene pismenosti je statistički značajan ($F=4,997$; $p=0,008$).

Najlošiji kvalitet života procenjen SF-36 upitnikom, bio je u ukupnoj fizičkoj dimenziji 45,01 (CĐ=24,77), dok su vrednosti boljeg kvaliteta života pokazane u ukupnoj mentalnoj dimenziji 50,35 (CĐ=25,82). Kvalitet života meren specifičnim Minesota upitnikom je pokazao nešto bolje vrednosti emocionalne dimenzije kvaliteta života 7,34 (CĐ=6,42), dok su fizička dimenzija 24,73 (CĐ=10,87), i ukupni kvalitet života 7,34 (CĐ=6,42) pokazali lošije vrednosti.

Nezaposleni ispitanici ženskog pola, sa osnovnoškolskim obrazovanjem, koji imaju preko 65 godina života, nisu u bralnoj zajednici, koji do četiri puta mesečno posećuju lekara, i koji su materijalno stanje i ocenu zdravlja u celini samoprocenili kao loše, imali su statistilki značajno lošiji kvalitet.

Primenom linearne regresije zdravstvena pismenost je visoko statistički značajan ($p<0,001$) prediktor kvaliteta života. Zdravstvena pismenosti je nezavistan prediktor kvalliteta života (fizičke i mentalne dimenzije i ukupnog kvaliteta života), nakon prilagođavanja na sociodemografske karakteristike (pol, starost, brak, obrazovanje, radni status, ocena materijalnog stanja, broj poseta lekaru, pušenje i alkohol) pacijenata sa srčanom insuficijencijom.

C) Usporedna analiza doktorske disertacije sa rezultatima iz literature

Širom sveta, prepoznata je potreba za sagledavanjem problema zdravstvene pismenosti, kao ključne odrednice zdravlja (WHO, 2006). U Republici Srbiji, prema našem saznanju, do sada nisu rađena ispitivanja zdravstvene pismenosti kod osoba sa srčanom insuficijencijom, kao ni ispitivanja povezanosti zdravstvene pismenosti i kvaliteta života kod osoba sa srčanom insuficijencijom.

U ovom istraživanju je bilo 74% starijih ispitanika od 65 godina starosti, što je u saglasnosti sa literaturom (Cowie et al., 2014, Roger et al., 2013) da je na svetskom nivou preko 80% obolelih osoba od srčane insuficijencije starije od 65 godina života. Muškarci češće obolevaju od srčane insuficijencije prema rezultatima pregledne studije (Stromberg et al., 2003), što je bilo u saglasnosti sa ispitivanim uzorkom. Ovi rezultati ispitivanja zdravstvene pismenosti veoma su slični studiji u Tajvanu (Tung et al., 2014), koja je takođe sprovedena u urbanoj bolnici kod ležećih pacijenata starije životne dobi sa NYHA II i III srčanom insuficijencijom, gde je 60.2% ispitanika imalo neadekvatnu zdravstvenu pismenost. Nasuprot ležećih pacijenata, zdravstvena pismenost kod pacijenata sa srčanom insuficijencijom u primarnoj zdravstvenoj zaštiti u Španiji pokazuje veći nivo (79,6%) ograničene zdravstvene pismenosti (Santesmasses-Masana et al). Navedena studija je takođe primenila Evropski upitnik zdravstvene pismenosti. Ovim ispitivanjem pokazano je da pacijenti sa srčanom insuficijencijom imaju najniže vrednosti zdravstvene pismenosti u domenu prevencije bolesti, što je konzistentno sa stavom Svetskog udruženja za srčanu insuficijenciju (Ponikowski et al. 2014) i činjenicom da je srčanu insuficijenciju moguće prevenirati. Takođe, pokazana je smanjena upotreba preventivnih usluga kod osoba sa smanjenom zdravstvenom pismenošću (Berkman et al. 2011). U sistematskom pregledu literature (Cajita et al. 2016), obrazloženo je prisustvo niskog nivoa obrazovanja kao značajnog prediktora zdravstvene pismenosti kod osoba sa srčanom insuficijencijom, što je takođe pokazano i u ovom istraživanju.

U ovom istraživanju ispitanici su svoj kvalitet života procenili kao najlošiji u fizičkoj dimenziji sa srednjom vrednošću od 24,7 (SD=10,87), što je bilo u saglasnosti sa ranijim istraživanjima (Erceg et al. 2014, Rilo et al, 2012, Zuluaga et al. 2010). Rezultati ove studije potvrdili su ograničenja u fizičkoj dimenziji kvaliteta života, koja su bila svojstvena ovoj bolesti. Sa druge strane, pokazan je lošiji kvalitet života u domenu vitalnosti i opšteg zdravlja kod naših ispitanika sa srčanom insuficijencijom, što nije bilo omogućeno primenom samo specifičnog mernog instrumenta.

U ovom radu pokazana je povezanost između zdravstvene pismenosti i kvaliteta života kod osoba sa srčanom insuficijencijom, što je bilo u skladu sa rezultatima različitih grupa obolelih od hroničnih bolesti (Baker et al. 1998). Uticaj neadekvatne zdravstvene pismenosti na osobe sa srčanom insuficijencijom je kompleksan, jer se manifestuje kroz samostalno donošenje svakodnevnih nepravilnih odluka u okviru brige o sebi, čime se pogoršavaju simptomi, koji dovode do narušenog kvaliteta života. Naši rezultati su pokazali da je zdravstvena pismenost značajan prediktor različitih domena kvaliteta života. Poređenjem naših rezultata sa još dve studije, koje su postavile isto istraživačko pitanje u Tajvanu (Tung et al. 2014) kod hospitalizovanih starijih osoba obolelih od srčane insuficijencije neadekvatna zdravstvena pismenost bila je prediktor socijalne komponente kvaliteta života, dok je u Sjedinjenim američkim državama (Macabasco-O Coneli et al. 2011) neadekvatna zdravstvena pismenost bila prediktor lošeg kvaliteta života u vezi sa srčanom insuficijencijom, čak i nakon prilagođavanja na rasu, godine, status zdravstvenog osiguranja i subjektivnu procenu socioekonomskog stanja. Navedeni rezultati su u saglasnosti sa našim, s obzirom da je i studija sistematskog pregleda literature Cajita et al. 2016), sprovedena tokom 2016. godine, uključivši napred navedene dve studije (Tung et al. 2014, Macabasco-O Coneli et al. 2011), donela zaključak da zdravstvena pismenost utiče na kvalitet života osoba sa srčanom insuficijencijom i potvrdila tu povezanost. Osim što su naši rezultati pokazali povezanost zdravstvene pismenosti i kvaliteta života kod pacijenata sa srčanom insuficijencijom, naši rezultati su takođe u saglasnosti sa populacionim studijama u osam zemalja Evrope koje su koristile merne instrumente kao naše i to Evropski upitnik za zdravstvenu pismenost i upitnik kvaliteta života SF-36 (Sorensen et al, 2015). Pored toga, naša povezanost zdravstvene pismenosti sa kvalitetom života uklapa se u sveobuhvatnu definiciju zdravstvene pismenosti koju je tokom 2013. godine usvojila Svetska zdravstvena organizacija (WHO, 2013).

D) Objavljeni radovi koji čine deo doktorske disertacije

Jovanić Marija, Zdravković Marija, Stanisavljević Dejana and Jović Vraneš Aleksandra. Exploring the Importance of Health Literacy for the Quality of Life in Patients with Heart Failure. Int. J. Environ. Res. Public Health (2018) 15:1761.

E) Zaključak (obrazloženje naučnog doprinosa)

Doktorska disertacija „Ispitivanje povezanosti zdravstvene pismenosti i kvaliteta života kod pacijenata sa srčanom insuficijencijom“ Marije Jovanić, kao prvi ovakav rad u našoj populaciji predstavlja originalni naučni doprinos u razumevanju povezanosti zdravstvene

pismenosti i kvaliteta života kod pacijenata sa srčanom insuficijencijom. Pokazan je značajan uticaj određenih socioekonomskih determinanti na nivo zdravstvene pismenosti, kao i na kvalitet života. Takođe je pokazan veliki značaj zdravstvene pismenosti u domenu prevencije bolesti. Uočen je smanjen kvalitet života u fizičkoj dimenziji. Pokazana je prednost upotrebe dva upitnika kvaliteta života. Pokazano je da pacijenti sa srčanom insuficijencijom nisu samo kardiološki pacijenti, već kao pacijenti sa hroničnim oboljenjem predstavljaju problem društva u celini. Zdravstvena pismenost je nezavisan prediktor kvaliteta života, nakon prilagođavanja na ispitivane sociodemografske varijable. Ova doktorska disertacija je urađena prema svim principima naučnog istraživanja. Ciljevi su bili precizno definisani, naučni pristup je bio originalan i pažljivo izabran, a metodologija rada je bila savremena. Rezultati su pregledno i sistematično prikazani i diskutovani, a iz njih su izvedeni odgovarajući zaključci.

Na osnovu svega navedenog, i imajući u vidu dosadašnji naučni rad kandidata, komisija predlaže Naučnom veću Medicinskog fakulteta Univerziteta u Beogradu da prihvati doktorsku disertaciju Marije Jovanić i odobri njenu javnu odbranu radi sticanja akademske titule doktora medicinskih nauka.

U Beogradu, 16.12.2018.

Članovi Komisije:

Prof. dr Milena Šantrić Milićević

Prof. dr Momčilo Babić

Doc. dr Snežana Ukropina

Mentor:

Prof. dr Aleksandra Jović Vraneš

Komentor:

VN. Sar. dr Marija Zdravković
